

67-72-67/1
12.06.17

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертацію

Смоленської Світлани Олексіївни

«АРХІТЕКТУРА АВАНГАРДНОГО МОДЕРНІЗМУ В УКРАЇНІ: ГЕНЕЗА І СПАДЩИНА»

*представленої на здобуття наукового ступеня доктора архітектури
за спеціальністю 18.00.01 –*

Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

На опонування представлено дисертацію з текстовою частиною обсягом 299 сторінок, 83 сторінок ілюстрацій, 62 сторінок використаних джерел з 711 найменувань та 2 сторінок додатків, а також автореферат обсягом 36 сторінок.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Проблема формування цілісної української історії архітектури, частиною якою є спадщина 20-х і 30-х років ХХ ст., сьогодні є найактуальнішим завданням сучасної теорії архітектури у нашій країні. Архітектура України 20-х і 30-х років вже давно чекала такого дослідження, яке б не лише «вивело з тіні» наші здобутки, але й чітко артикулювало, що це є наша, українська спадщина, яка має непересічну вартість у світовому контексті. На жаль, історіографічною традицією, яка була започаткована у радянський час, нормою стало розглядати архітектуру Харкова, Запоріжжя, Одеси та інших міст України виключно як складову радянського, а, точніше, російського авангарду. Таких стереотипів, які «органічно» перекочували з радянського минулого в історію архітектури України, є багато. Насправді, ми до цього часу навіть не усвідомлювали якою багатющою спадщиною володіємо, як у кількісному, так і у якісному відношенні. Тому дисертаційне дослідження п. Смоленської Світлани Олексіївни «Архітектура авангардного Модернізму в Україні: генеза і спадщина» є надзвичайно актуальним не лише з позицій архітектурних, але і позицій державницьких. Видається, що цілком достатньо навіть цього положення, щоб дослідження було потрібним. Хоча актуальність можна доповнювати й іншими пунктами, такими як необхідність інвентаризації пам'яток, систематизації архітектурних процесів, побудови цілісної картини тощо, і, звичайно, проблемами охорони та збереження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Як зазначено у роботі, дисертація відповідає напрямку наукових досліджень кафедри архітектурного проектування Харківського національного університету будівництва та архітектури, а також безпосередньо пов'язана з діяльністю міжнародного наукового комітету зі спадщини ХХ століття ICOMOS (ISC20C).

Наукова новизна отриманих результатів. Серед отриманих наукових результатів найважливішими є такі, як створення цілісної картини становлення та розвитку української авангардної архітектури 1920-х і 1930-х років у її взаємопов'язаності із процесами формування української радянської держави та із загальною політико-ідеологічною та культурологічною ситуацією; збагачення української термінології поняттями, що зближують її із європейським контекстом та трактують як невід'ємну складову світового авангарду; визначення переліку об'єктів, які повинні бути взяті під державну охорону та обґрунтування їх відповідності критеріям Світової спадщини ЮНЕСКО.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи можуть знайти широке практичне застосування: в допомозі при оцінюванні пам'яток архітектури даного часу, при інвентаризації об'єктів, для покращання пам'яткоохоронного законодавства тощо, у проектних та реставраційних роботах.

Значення результатів роботи для теорії і практики. Дане дослідження суттєво збагачує вітчизняну теорію та історію архітектури, оскільки уводить у науковий обіг величезний фактологічний матеріал, пов'язаний із архітектурою 20-х і 30-х років ХХ ст. Важливою є інтерпретація архітектурної спадщини даного часу як невід'ємної складової саме українського зодчества, що виводить українську проектну теорію та практику періоду авангарду на світовий рівень.

Результати роботи можуть бути використані для доповнення історії української архітектури у навчально-методичній, науковій та популярній літературі, у енциклопедичних та довідкових виданнях, при написанні монографій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків та бібліографії, а також додатком з актом впровадження. Мета звучить як «побудова цілісної картини та етапів розвитку авангардного Модернізму в архітектурі та містобудуванні України

1920 – початку 1930-х рр. в його дуальності». В цілому з формулюванням можна погодитися, хоча поняття «цілісної картини» включає у себе етапи розвитку. Завдання відповідають поставленій меті, до об'єкту та предмету дослідження зауважень в цілому немає.

Перший розділ «Аналіз наукових досліджень, присвячених авангардній архітектурі 1920 – початку 1930-х рр. в Україні (історіографія)» присвячений аналізу літератури, яка стосується проблем розвитку української архітектури 1920-х і 1930-х років. У розділі систематизовано результати досліджень попередників. Логічним висновком, який підтверджує актуальність роботи є те, що цілісної картини розвитку української авангардної архітектури створено ще не було.

У другому розділі «Термінологічний апарат, методика та джерела дослідження, формування гіпотези» обґрунтовано уведення терміну «авангардний Модернізм», частина розділу присвячена поясненню використання поняття «стиль» щодо модернізму, сформульовано робочу гіпотезу дослідження, а також представлені методи проведення дисертаційної роботи.

У третьому розділі «Становлення авангардної архітектури в Україні в контексті західноєвропейських тенденцій: підґрунтя, передумови та витоки» архітектуру України розглянуто в контексті розвитку європейського модернізму, який аналізується, за висловом автора, на прикладі найбільш «модерністських» країн (суперечливе твердження щодо найбільш «модерністських»). Цей підпункт варто було б винести у перший розділ, оскільки мова йде про аналіз літературних джерел. Можливо, доцільніше було б лише коротко згадати про контекст і представити перелік країн та прізвищ, оскільки представлений матеріал є в цілому широковідомий і не потребує зайвого переказування. Інші підрозділ присвячено виключно українській ситуації та передумовам формування та розвитку авангардної архітектури України.

Розділ четвертий, який називається «Архітектура та містобудування України 1920–початку 1930-х рр. в їх типологічному та соціально-функціональному виразі» носить виключно фактологічний характер і є ключовим для дисертації. У ньому розглядаються процеси розвитку містобудування, а також промислової, житлової та громадської архітектури. Зважаючи на величезну кількість представленого матеріалу (майже 100 сторінок), можливо доцільно було б розділ поділити на два окремих розділи,

один з яких присвятити містобудуванню, а другий - типології промислових, громадських та житлових будівель і споруд.

У п'ятому розділі «Спадщина авангардного Модернізму та її збереження» проаналізовано стан архітектурно-містобудівної спадщини 1920-х і 30-х рр. ХХ ст. в Україні, обґрунтовані критерії її цінності, визначені етапи втрати автентичності модерністськими об'єктами. Також у розділі окреслено завдання та методи збереження пам'яток Модернізму, можливості використання закордонного досвіду для їх реставрації та збереження.

У висновках представлені результати дослідження.

Публікації. Наукові результати дисертації опубліковані у 38 наукових працях (з них 19 у наукових фахових виданнях України, 8 – у наукових виданнях інших країн). Результати досліджень були апробовані на 27 наукових конференціях, конгресах, симпозіумах різного рівня. Таким чином, із формального аспекту робота відповідає вимогам ДАК щодо докторських дисертацій.

Оцінка мови, стилю та оформлення дисертації й автореферату. Дисертаційну роботу написано на достатньому рівні, у роботі використано нові терміни, які збагачують вітчизняну теорію архітектури. Стиль викладення нових наукових положень, результатів теоретичних досліджень, висновків і рекомендацій є доступний та забезпечує адекватність їх сприйняття та використання.

Автореферат ідентичний змісту дисертаційної роботи, написаний грамотно на високому професійному рівні. Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідає вимогам державних стандартів і ДАК України.

Положення кандидатської дисертації не використані в описовій та висновковій частині докторської дисертації.

До роботи є окремі зауваження:

1. Розділ перший повністю присвячено історіографії питання, де вражає кількість опрацьованої літератури. Проте, незрозуміло для чого автор постійно наголошує як на досягненні на періодизації історіографії, оскільки проведена періодизація не має значення для прояснення суті явища модернізму. Окрім того, така зміна відношення до модернізму у суспільстві: від повного відторгнення до захоплення, є явищем доволі звичним в історії архітектури. Згадаємо відношення до готики, або до хронологічно ближчого історизму, де зневага та

заперечення змінилися зацікавленням та сприйняттям. Натомість, у цьому розділі хотілося б бачити аналіз наукових джерел із суміжних дисциплін, таких як історія, економіка, соціологія. Також у перший розділ слід було б перенести підрозділ 3.1, оскільки це також аналіз літературних джерел.

2. Є зауваження до розділу 2. Можна погодитися з тим, що автор багато уваги приділяє аналізу терміну «авангардний Модернізм» і обґрунтовує його використання стосовно архітектури України. Проте, не зрозуміло, для чого автор зачіпає поняття стилю й у підрозділі, який називається «Особливості трактування поняття «стиль» стосовно до Модернізму» і який замає всього 6 сторінок, цієї особливості не представляє. Як видно із наступних матеріалів, автор приймає у своїй роботі звичне трактування стилю як формальної системи. В цьому нічого немає поганого (на даний момент існує близько 30 різних теорій стилю і окрім формальної такі як аксіологічна, детерміністська, структуралістська тощо), проте достатньо було одним реченням вказати чиє розуміння стилю стосовно даного об'єкту автор вважає за найдоцільніше. Автор пише, що трактує модернізм ширше ніж стиль, а як «напрям, рух із його соціальною спрямованістю». По-перше, складно сказати, що більше «стиль» чи «рух» (немає однозначної термінології), а по-друге у такому трактуванні також немає нічого особливого: будь-який стиль (згадаємо Ренесанс, бароко, короткотривалу сецесію) були «рухами», які охоплювали всі сфери життя та мали соціальну спрямованість. А інакше і не може бути, архітектура ж бо своїми специфічними виражальними засобами (тобто, будівлями та комплексами) завжди репрезентує ідеї своєї епохи!

3. Дуже хотілося б у розділі 2 побачити методіку, а ще краще опрацьовану методологію дослідження. На жаль, такий підрозділ займає всього лише 4 сторінки. Натомість, він би мав прояснити філософське підґрунтя роботи, базові підходи такі як історизму, детермінізму, доповнюваності знань тощо. Підходи повинні були б розгорнутися у принципи роботи. Тим більше, що підходи та принципи у роботі використовуються і вони повинні були стати основою для побудови теорії, по яку автор заявляє у науковій новизні. Доцільно було б у цьому розділі зазначити кількість проаналізованих об'єктів,

критерії вибірки об'єктів та критерії їх аналізу, підсумкові аналітичні таблиці.

4. Виходячи з вищезазначеного, є зауваження до наукової новизни, де ключове місце займає твердження про те, що «розроблено історико-архітектурну теорію авангардного Модернізму в Україні як унікального явища в контексті розвитку європейської архітектури». В чому полягає унікальність, слід було би дуже чітко артикулювати, оскільки будь яке явище може бути інтерпретоване як унікальне (а модернізм в Німеччині чи Росії не є унікальним явищем у контексті Європи?). Проте, більші сумніви викликає термін «теорія», оскільки у докторській дисертації хочеться бачити строгу наукову теорію. Не будь-яка сукупність знань може бути названа теорією. Теорія має свою структуру і повинна ґрунтуватися на емпіричних підставах, теоретичних підставах (які включають аксіоматичні положення, припущення, постулати, закони тощо), гіпотезу, теорія повинна мати розвинений категоріальний апарат, оперувати нововиведеними законами чи закономірностями. Щодо наукової новизни, то так само сумнівно, що уведення в обіг нового матеріалу є науковою новизною. Яким би не був цінним новий матеріал, він ще не є новим знанням, тобто науковою новизною. Новим знанням є інтерпретація цього матеріалу.

5. Є зауваження редакційного характеру. Наприклад, щодо нерівномірності підрозділів (підрозділ 5.1. займає всього 2 сторінки), нерівномірності висновків: деякі обмежені одним реченням, а деякі займають майже цілу сторінку. Деколи не зовсім коректно подана бібліографія. Навряд чи правильно робити посилання на цілі збірники та журнали без зазначення конкретних статей (позиції бібліографії 156, 172, 213, 370-374).

Проте висловлені зауваження не торкаються суті дисертаційного дослідження, вони носять рекомендаційний характер, можуть стати предметом для наукової дискусії і не применшують наукової цінності даної роботи. У роботі зібраний величезний фактологічний матеріал, який є систематизований, цікаво та нетривіально інтерпретований і в цілому формує цілісну картину розвитку архітектури авангардного Модернізму в Україні.

Висновок. На основі вищезазначеного вважаю, що дисертаційна робота Смоленської Світлани Олексіївни «Архітектура авангардного модернізму в Україні: генеза та спадщина» є завершеним науковим дослідженням, у якому

суттєво розвинений напрям в історії та теорії української архітектури. пов'язаний із вивченням спадщини 20-х і 30-х років ХХ ст., а саме із спадщиною авангардного Модернізму.

За актуальністю розглянутих задач, обсягом досліджень, науковим рівнем і практичною цінністю отриманих результатів дисертація є завершеною, самостійно виконаною роботою, відповідає рівню докторських дисертацій та вимогам п. 11, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» ДАК Міністерства освіти і науки України, які висуваються до докторських дисертацій, а її автор Смоленська С. О. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.

Офіційний опонент:

*Доктор архітектури, професор
Завідувачий кафедри
«Дизайн та основи архітектури»
Національного університету
«Львівська політехніка»*

Лінда С. М.

*Підпис доктора архітектури,
професора Лінди С.М. стверджую:*

*Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»*

Брилинський Р.Б.